

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Постановка проблеми. Європейська інтеграція все помітніше впливає на соціально-економічні, політичні та суспільні сфери будь-якої держави. Не оминув цей процес і системи вищої освіти. Так, розвиток України чітко орієнтований на входження в освітній та науковий простір Європи, спрямований на модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог, спрямований на практичне приєднання до Болонського процесу. Цей курс проголосив Президент України, його схвалила Верховна Рада, підтримала більшість суспільства та політичних партій. Європейський вибір у розвитку України зумовлений історичними, економічними та соціальними чинниками. Його суть полягає у виборі шляху розвитку в напрямку європейської моделі, що дає можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави.

Болонський процес, який розпочався за ініціативою міністрів освіти багатьох європейських країн і був формально започаткований на їхній зустрічі у 1999 році у м. Болонья (Італія), – це процес створення Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area – ЕНЕА) на засадах цілей та відповідних завдань, сформульованих у Болонській декларації та подальших розробок офіційних документів. До цих документів можна віднести, перш за все, Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, які існують у системі вищої освіти Європи, та так звану Сорбонську декларацію, завдання якої спрямовані на створення відкритого європейського простору вищої освіти, який має стати більш конкурентноспроможним на світовому ринку освітніх послуг. У цих документах було проголошено головні цілі, яких країни-сигнаторії повинні досягти до 2010 року: прийняття системи прозорих та порівнюваних ступенів, зокрема за допомогою додатку до диплому; прийняття системи, заснованої на двох основних циклах вищої освіти; запровадження системи кредитів, подібної до ECTS; сприяння мобільності студентів та викладачів; сприяння європейській співпраці стосовно забезпечення якості освіти; сприяння розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти, особливо відносно розробки навчальних планів, розробки схем мобільності й інтегрованих програм навчання та досліджень [3].

Із початку заснування Болонської декларації поступово створювалися умови для інтеграційних процесів у сфері вищої освіти європейських країн. Україна була й залишається активним учасником цих зрушень. Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку освіти, підписана Президентом України, пройшли експертизу Ради Європи. Спеціальні комісії експертів, які безпосередньо в наших університетах знайомилися з практикою впровадження задекларованих законодавством норм, зробили позитивні висновки щодо розвитку вищої освіти [1]. Обрані шляхи модернізації національної вищої освіти подібні до загальноєвропейських.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питанням входження України в освітній простір Європи і, перш за все, реалізації загальних цілей та завдань, які описані в Болонській декларації, приділяється багато уваги та публікується велика кількість наукових робіт. Крім того, проводяться міжнародні науково-практичні конференції та семінари – «Кредитно-модульна система підготовки фахівців у контексті

Болонської декларації» (м. Львів, на базі Національного університету «Львівська політехніка»), «Вища освіта України і Болонський процес» (м. Київ, на базі Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут»), "Вища технічна освіта України і Болонський процес" (м. Харків, на базі Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут") та інші, на яких розроблено практичні рекомендації щодо впровадження в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів основних положень Болонської декларації [4]. Також в Україні проводяться конференції за участю представників Європейського союзу та європейських структур, що здійснюють розробку принципів та технологій реалізації вимог Болонського процесу. Необхідно відзначити, що учасники цих зібрань запевнили, що вищі навчальні заклади зроблять усе необхідне для підтримання країн-учасниць Болонського процесу та приєднаються до нього.

Розв'язання невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Хоча питанням реалізації основних цілей і завдань, зазначених у Болонській декларації, приділяється значна увага і присвячена низка робіт провідних вітчизняних вчених, але на сьогоднішній день є ще багато невіршених конкретних завдань, пов'язаних із розробкою нових навчальних планів та внесенням змін до чинних навчальних планів, організацією навчально-виховного процесу за кредитно-модульною системою, розробкою документів обліку успішності студентів та ін. Дана стаття присвячена розгляду та теоретичному аналізу розробки нових навчальних планів у відповідності до Болонського процесу на прикладі Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»).

Постановка завдання. При написанні статті нами були поставлені такі завдання: проаналізувати особливості розробки нових навчальних планів у технічному вищому навчальному закладі, визначити місце й обсяг гуманітарно-соціальних дисциплін у процесі підготовки фахівців з інженерних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Домінантою нових навчальних планів є їх відповідність основним цілям Болонського процесу, який здійснюється, у першу чергу, в інтересах студентів. При цьому в навчальних планах мають бути враховані основні аспекти та положення Болонського процесу, наведені нами раніше. Так, аспект *двоциклічної підготовки фахівців* із вищою освітою передбачає чітке визначення кваліфікаційних особливостей та програм підготовки в першому та другому циклах. Нові навчальні плани мають забезпечити підготовку бакалаврів із технічних спеціальностей до виконання професійної практичної діяльності на експлуатаційному рівні, а магістра – на рівні, необхідному для розробки нових конструкцій машин, апаратів, пристроїв, а також нових технологій. Отже, кваліфікацію бакалавра треба розглядати не лише як констатацію здобуття випускником базової вищої освіти, яка дає можливість у подальшому здобувати кваліфікацію спеціаліста або магістра, а як таку, що дає змогу виходити на ринок праці, виконуючи певні роботи.

Надання кваліфікацій випускникам першого циклу передбачає перерозподіл фундаментальних та спеціальних (фахових) дисциплін між циклами таким чином, щоб, з одного боку, випускники першого циклу мали достатній обсяг знань та вмінь, щоб займати певні посади на ринку праці, а з іншого боку, знали найскладніші розділи фундаментальних дисциплін, необхідні для магістерської підготовки, яким навчаються у другому циклі. При такому перерозподілі обсяг та рівень фундаментальної підготовки не повинен бути зниженим, а навіть підвищеним, враховуючи, що обсяг фундаментальної підготовки в першому циклі повинен бути збережений за рахунок деякого зменшення обсягу соціально-

гуманітарних дисциплін, а необхідний обсяг та рівень фундаментальної підготовки у другому циклі має забезпечуватися за рахунок перенесення певного обсягу спеціальних дисциплін у перший цикл [2].

Аспект *запровадження системи кредитів* та кредитного виміру обсягів навчальних дисциплін полягає в тому, що один семестр відповідає 30, а один навчальний рік – 60 кредитам ECTS (Європейська кредитно-трансферна система) і вимагає чіткого планування всіх видів навчальної діяльності студентів і визначення часової «ціни» кредиту. Згідно з чинним графіком навчального процесу, який залишається й у нових навчальних планах, тривалість семестру становить 20 тижнів (із урахуванням сесій, залікового тижня та тижня ліквідації заборгованості). Тижневий обсяг навчального навантаження студента (аудиторне навантаження та самостійна робота) становить 54 академічні години. Отже, семестровий обсяг навчального навантаження студента становить $54 \text{ год.} \times 20 \text{ тиж.} = 1080 \text{ годин}$. Оскільки семестровий обсяг навчального навантаження розподіляється на 30 кредитів, то часова «ціна» кредиту становить $1080 / 30 = 36$ академічних годин. Необхідно відзначити, що при переході на кредитно-модульну систему організації навчального процесу, на жаль, суттєво зменшується обсяг часу на дисципліни гуманітарно-соціального блоку (до чотирьох кредитів на семестр на перших трьох курсах), причому два кредити відводяться для вивчення нормативних дисциплін, а два кредити – для дисциплін за вибором студентів.

НТУ «ХПІ», згідно з рішенням колегії Міністерства освіти і науки України "Про проведення педагогічного експерименту щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III - IV рівнів акредитації" від 24 квітня 2003 р., увійшов у число закладів освіти, в яких розпочато проведення експерименту. Наказом ректора визначено спеціальності та кафедри, на яких заплановано розпочати педагогічний експеримент з 01.09.2004 р.: технологія машинобудування (кафедра різання матеріалів та різальних інструментів); підйомно-транспортні, будівельні, дорожні, машини й обладнання (кафедра підйомно-транспортних машин та обладнання); електромеханічні системи автоматизації та електропривод (кафедра автоматизованих електромеханічних систем); фізична та біомедична електроніка (кафедра промислової та біомедичної електроніки); комп'ютерні системи та мережі (кафедра обчислювальної техніки та програмування); спеціалізовані комп'ютерні системи (кафедра обчислювальної техніки та програмування) та інші. Для організаційного та методичного супроводження педагогічного експерименту в НТУ "ХПІ" була створена робоча координаційну група, яка розробила нормативні документи, необхідні для проведення експерименту: тимчасове положення про організацію в НТУ «ХПІ» навчального процесу за кредитно-модульною системою; розроблено робочою координаційною групою та затверджено ректором Тимчасове положення про викладача-куратора індивідуальної програми, з яким ознайомлені науково-педагогічні працівники кафедр-учасниць експерименту та науково-педагогічні працівники інших кафедр, які проводять заняття зі студентами-учасниками експерименту, зі змістом та умовами проведення педагогічного експерименту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Набутий у процесі експерименту досвід дозволяє ставити питання про перехід до нових форм організації навчально-виховного процесу та впровадження нових навчальних планів на всіх кафедрах НТУ «ХПІ», починаючи з 2006/2007 навчального року.

Список використаних джерел

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грubbінко, І.І. Бабин. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
2. Тovaжнянський Л.Л., Сокол Є.І., Клименко Б.В., Болонський процес: цикли, ступені, кредити. – Харків: НТУ «ХП», 2004. – 144 с.
3. Тovaжнянський Л.Л., Сокол Є.І., Клименко Б.В., Бортніков В.Я. Нове покоління навчальних планів в умовах входження України до Болонського процесу: Науково-методичні матеріали. – Харків: НТУ «ХП», 2006. – 64 с.
4. <http://www.mon.gov.ua>

Чебакова Ю.Г.

Стратегічні завдання вдосконалення вищої освіти України у контексті Болонського процесу

Процеси європейської інтеграції охоплюють усе більше сфер життєдіяльності, які включають і вищу освіту. Україна чітко визначила свій розвиток, спрямований на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, активно працює над практичним приєднанням до Болонського процесу. Визначними критеріями освіти в рамках Болонського процесу є: якість підготовки майбутніх спеціалістів, відповідність європейському ринку праці, мобільність, сумісність кваліфікації на вузівському та післявузівському етапах підготовки спеціалістів тощо. Перелічені вимоги передбачаються програмою розвитку вищої освіти України.

Чебакова Ю.Г.

Стратегические задачи совершенствования высшего образования Украины в контексте Болонского процесса

Процессы европейской интеграции охватывают все больше сфер жизнедеятельности, включая и высшее образование. Украина четко определила свое развитие, направленное на вхождение в образовательное пространство Европы, осуществляет модернизацию образовательной деятельности в контексте европейских требований, активно работает над практическим присоединением к Болонскому процессу. Определяющими критериями образования в рамках Болонского процесса являются: качество подготовки будущих специалистов, соответствие европейскому рынку труда, мобильность, совместимость квалификации на вузовском и послевузовском этапах подготовки специалистов и др. Перечисленные требования предусмотрены программой развития высшего образования Украины.

Chebakova J.

Strategic Tasks of Perfecting Higher Education in Ukraine in the Context of Bologna Process

European integration processes embrace ever more spheres of life activities, higher education among them. Ukraine has clearly defined its development directed at the integration into the European educational space, and is conducting the modernization of educational activities after the European demands, it is actively working on practical integration into Bologna Process. The defining educational criteria, according to the Bologna Process are: future specialist training quality, compatibility with European labour market, mobility, qualification compatibility at

university and post-graduate stages of training specialists, etc. The enlisted demands are envisaged by the development programme for higher education in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2007 р.